

Emilia Cichosz

Paweł Cichosz

REPREZENTACJA OSÓB PRAWNYCH KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO PRZY DOKONYWANIU CZYNNOŚCI CYWILNOPRAWNYCH

Zagadnienie reprezentacji kościelnych osób prawnych przy dokonywaniu czynności prawnych ma istotne znaczenie z punktu widzenia praktyki obrotu. Wyrazem tego jest co najmniej kilka orzeczeń Sądu Najwyższego, których przedmiotem były rozstrzygnięcia dotyczące skuteczności zobowiązań zaciągniętych przez kościelne osoby prawne, a także ożywiona dyskusja jaka towarzyszyła wydaniu tych orzeczeń w literaturze przedmiotu.

W zakresie podstaw normatywnych regulujących sposób reprezentacji kościelnych osób prawnych należy wskazać przede wszystkim na postanowienia Konkordatu między Stolicą Apostolską a Rzeczypospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993 r.¹, Ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania², a także Ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej³. Wśród źródeł wewnętrznego prawa Kościoła katolickiego podstawowym jest z pewnością Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r., jednakże należy mieć na uwadze, że sam problem recepcji prawa wewnętrznego kościołów i innych związków wyznanio-

---

¹ Dz. U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318.

² Tekst jednolity z 16 listopada 2005 r., Dz. U. Nr 231, poz. 1965.

³ Dz. U. Nr 29, poz. 154 z późn. zm.

wych do prawa polskiego, dotyczy całości prawa wewnętrznego Kościoła Katolickiego jako takiego.

Ustawodawstwo polskie składające się z piętnastu ustaw normujących stosunek państwa do danego kościoła lub związku wyznaniowego oraz z jednej, generalnej ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, przyznało osobowość prawną jednostkom organizacyjnym kościołów i innych związków wyznaniowych, które miały osobowość prawną według przepisów prawa wewnętrznego w chwili wejścia przepisów właściwej ustawy. Nabycie zaś osobowości prawnej przez powstające jednostki organizacyjne zależy od powiadomienia właściwego organu państwowego o utworzeniu osoby prawnej przez umocowaną do tego władzę kościelną. Osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych, określane jako kościelne osoby prawne lub wyznaniowe osoby prawne są zatem niejako równoległe osobami prawnymi prawa wewnętrznego danego kościoła lub związku wyznaniowego a zarazem osobami prawnymi prawa polskiego⁴.

Art. 41 kodeksu cywilnego⁵, określający siedzibę osoby prawnej w miejscowości, w której znajduje się jej organ zarządzający przesądza jednocześnie o tym, że każda osoba prawna prawa polskiego powinna taki organ zarządzający posiadać. I zasadą jest, że powinien to być jeden organ, a w przypadku ich wielości o siedzibie przesądza miejscowość, w której siedzibę ma

---

⁴ H. Izdebski, *Proboszcz parafii Kościoła Ewangelicko- Augsbuskiego. Przyczynek do teorii wyznaniowych osób prawnych*, w: P. Borecki, A. Czohara, T. J. Zieliński (red.), *Pro bono Reipublicae. Księga jubileuszowa Profesora Michała Pietrzaka*, Warszawa 2009, s. 280.

⁵ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.

zarząd(organ) główny⁶. Jeżeli zatem wyznaniowa osoba prawna ma więcej organów niż jeden, to któryś z nich musi być zakwalifikowany jako organ zarządzający w rozumieniu przepisu art. 41 KC.

Poszczególne ustawy dotyczące stosunków państwa z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi wymieniają osoby prawne danego kościoła lub związku wyznaniowego, a także organy tych osób prawnych lub określonych kategorii tych osób. Kwestię reprezentacji wyznaniowych osób prawnych, ustawy wyznaniowe indywidualne regulują w sposób różnorodny, w szczególności kiedy w danym kościele lub związku wyznaniowym występuje więcej niż tylko jedna osoba prawna.

Art. 35 KC stanowi, że powstanie, ustrój i ustanie osób prawnych określają właściwe przepisy; w wypadkach i w zakresie w przepisach tych przewidzianych organizacją i sposób działalności osoby prawnej reguluje także jej statut. W zdecydowanej większości indywidualnych ustaw wyznaniowych istnieje regulacja, która wskazuje organ właściwy do reprezentowania tej osoby w sprawach majątkowych, a w sytuacji kiedy organ taki jest organem kolegialnym określony jest sposób reprezentacji tego organu. Postanowienia indywidualnych ustaw wyznaniowych odpowiadają więc wymogom „właściwych przepisów”, o których stanowi art. 35 KC⁷.

Zgodnie z ustawą o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, Kościół katolicki w Polsce ma cztery ustawowo wymienione grupy osób prawnych: 1) osobę prawną o zasięgu ogólnopolskim - Konferencję Episkopatu Polski, 2) osoby prawne będące terytorialnymi jednostkami organizacyjnymi Kościoła, 3) osoby

---

⁶ M. Safjan, Komentarz do art. 35 Kodeksu cywilnego, w: M. Safjan (red.), *System prawa prywatnego, T. I, Prawo cywilne - część ogólna*, Warszawa 2007, s. 1048.

⁷ H. Izdebski, *Proboszcz parafii Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego...*, s. 281.

prawne będące personalnymi jednostkami organizacyjnymi Kościoła oraz 4) inne osoby prawne. Wszystkie z wskazanych kategorii osób prawnych mają tylko jeden organ, którego piastunem jest jedna osoba fizyczna.

Art. 6 ust. 3 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, ustanawia trzy organy Konferencji Episkopatu Polski - Prezydium, Radę Główną oraz Sekretariat, przy czym do reprezentowania KEP w sprawach majątkowych uprawnione jest Prezydium, w ramach którego oświadczenia woli w imieniu KEP może składać każdy z jego członków.

Według obowiązujących przepisów kodeksu cywilnego, osoba prawna działa przez swoje organy w sposób przewidziany w ustawie i opartym na niej statucie (art. 38 KC). Dana osoba pełniąca funkcję piastuna organu może skutecznie występować w roli organu jeżeli: 1) struktura organizacyjna danej osoby prawnej wynikająca z ustawy lub opartego na niej statutu przewiduje określony rodzaj organu i wyznacza mu odpowiednie kompetencje; 2) nastąpi zgodne ze strukturą organizacyjną powołanie do pełnienia funkcji piastuna organu, 3) osoba fizyczna powołana do sprawowania funkcji piastuna organu rzeczywiście działa w tym charakterze dla osoby prawnej (a zatem przy ocenie konkretnego działania tej osoby należy wpierw ocenić czy składa ona oświadczenie woli we własnym imieniu jako osoba fizyczna, czy też w imieniu osoby prawnej jako jej organ).⁸

Obok jednak sytuacji klarownych, kiedy to dana osoba prawna posiada jeden organ, którego piastunem jest w dodatku jedna osoba fizyczna, występuje także szereg osób prawnych o wielu organach, których piastunami jest nadto często więcej niż jedna osoba. Często także ustawy lub statuty ustalają takie

---

⁸*Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 1997, s. 163.

reguły reprezentacji osób prawnych, kiedy złożenie oświadczenia woli przez organ powołany do reprezentacji osoby prawnej wymaga wyrażenia zgody przez inny organ tej osoby. Pojawia się wówczas pytanie o skutek braku takiej zgody. Odpowiedzi udzielają niekiedy przepisy szczególne, regulujące funkcjonowanie danego typu osób prawnych.⁹ W braku zaś takiej regulacji należy odwołać się do zasady ogólnej, wprowadzonej przez art. 38 KC.

Najbardziej rozpowszechniony wydaje się w tym względzie pogląd sformułowany przez J. Frąckowiaka, zgodnie z którym kiedy osoba prawna działa w sposób przewidziany przez ustawę i opartym na niej statucie, to w razie braku zgody wskazanego w ustawie lub statucie organu powinno się dojść do wniosku, że nie mamy do czynienia z oświadczeniem woli osoby prawnej. Jednakże, mając na uwadze, że jedynie ustawa ma charakter przepisu prawa powszechnie obowiązującego, zaś statut pozostaje jedynie wewnętrznym aktem normatywnym danej osoby prawnej, pogląd taki jest zbyt daleko idący. I tak, jeżeli oświadczenie woli osoby prawnej doznaje wady w postaci braku elementu wymaganego przez ustawę (zgody organu tej osoby), to wówczas na mocy art. 58 KC czynność prawna, w ramach której złożone zostało wadliwe oświadczenie woli musi zostać uznana za nieważną. J. Frąckowiak mówi wręcz o nieważności samego oświadczenia woli, a wręcz o jego nieistnieniu, jako że wola piastunów organu nie została wyrażona w sposób przewidziany przez ustawę. Jeżeli zaś wymóg zgody dla oświadczenia woli wprowadzony został postanowieniami statutu osoby prawnej, wówczas nie zachowanie tego wymogu nie ma wpływu na prawidłowość złożonego oświadczenia woli, a w konsekwencji czynność prawna musi zostać uznana za ważną. Ewentualne

---

⁹ Dla przykładu art. 17 ustawy z dnia 15 września 2000 r. - Kodeks spółek handlowych, Dz. U. Nr 94, poz. 1037.

skutki braku wymaganej zgody należy sprowadzić do odpowiedzialności organizacyjnej piastunów organu, który złożywszy oświadczenie woli w imieniu osoby prawnej zobowiązany był uprzednio uzyskać zgodę innego organu¹⁰.

A. Januchowski sformułował pogląd, zgodnie z którym statutowe ograniczenia w reprezentacji osób prawnych zyskują skuteczność również wobec osób trzecich, jeżeli zostały ujawnione one w stosownym rejestrze. Zdaniem tego Autora zasadność tego poglądu opiera się na tworzeniu w systemie prawa rejestrów osób prawnych, z wpisami do których, ustawa wiąże domniemanie powszechnej znajomości treści tych wpisów¹¹.

Niektóre ze statutów osób prawnych mogą także wprowadzać wymóg uzyskania zgody osoby trzeciej, nie wchodzącej w skład struktury danej osoby prawnej. Taka sytuacja objęta jest dyspozycją przepisu art. 63 KC, stosownie do którego, jeżeli do dokonania czynności prawnej potrzebna jest zgoda osoby trzeciej, osoba ta może wyrazić zgodę także przed złożeniem oświadczenia przez osoby dokonywujące czynności prawnej albo po jego złożeniu. Jeżeli zgoda wyrażona została po złożeniu oświadczenia woli, wówczas ma ona moc wsteczną od daty tego oświadczenia. Przywołany przepis nakazuje także, aby oświadczenie obejmujące zgodę osoby trzeciej wyrażone zostało w takiej formie, jaką dla dokonania danej czynności prawnej zastrzeżenie przepis prawa materialnego¹².

Niekiedy wreszcie same strony dokonując czynności prawnej mogą zastrzec, że wywoła ona skutki prawne dopiero

---

¹⁰ *System Prawa Prywatnego, t. I, Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2007, s. 1040-1041.

¹¹ A. Januchowski, *Wybrane zagadnienia związane z reprezentacją parafii przez proboszcza na gruncie prawa kanonicznego i polskiego*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*”, 2008, t. 11, s. 217.

¹² Tamże, s. 218-219.

po wyrażeniu zgody przez osobę trzecią bądź innych niż reprezentujący organ osoby prawnej będącej stroną tej czynności. Taką sytuację należy zakwalifikować jako zastrzeżenie warunku w rozumieniu art. 89 KC.

Art. 7 ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego uznaje osobowość prawną m.in. parafii. Definicję parafii wprowadza kan. 515 § 1 KPK: „Parafia jest określoną wspólnotą wierznych, utworzoną na sposób stały w Kościele partykularnym, nad którą pasterską pieczę, pod władzą biskupa diecezjalnego, powierza się proboszczowi jako jej własnemu pasterzowi”. Erygowanie parafii należy do wyłącznej kompetencji biskupa diecezjalnego. Podobnie też zniesienie czy zmiana granic terytorialnych. Parafia właściwie erygowana posiada osobowość prawną prawa kanonicznego mocą samego prawa (kan. 515 § 2 i 3 KPK). Skoro zaś parafia posiada osobowość prawną to już sam KPK przyznaje jej prawo własności dóbr nabytych zgodnie z prawem (kan. 1256 KPK).

Z pojęciem parafii ściśle łączy się funkcja proboszcza, który ją najczęściej reprezentuje. Zgodnie z kan. 519 KPK, proboszcz jest własnym pasterzem zleconej sobie parafii, podejmującym pasterską troskę o powierzoną mu wspólnotę pod władzą biskupa diecezjalnego. Powołany jest do uczestnictwa w posłudze Chrystusa, ażeby dla tejże wspólnoty wykonywał zadania nauczania, uświęcania i kierowania, przy współpracy także innych prezbiterów i diakonów oraz niosących pomoc wiernych świeckich, zgodnie z przepisami prawa. Kan. 532 tylko proboszczowi przyznaje prawo występowania w imieniu parafii przy podejmowaniu czynności prawnych, w tym także dotyczących administrowania dobrami kościelnymi. Jako wyjątkową można zaliczyć sytuację, kiedy biskup diecezjalny może powierzyć parafię kleryckiemu instytutowi zakonnemu lub kleryckiemu stowarzysze-

niu życia apostolskiego. Także wówczas jednak przy powierzeniu parafii w drodze pisemnej umowy zawartej między biskupem diecezjalnym a przełożonym instytutu lub stowarzyszenia musi nastąpić konkretne określenie proboszcza, który będzie proboszczem (kan. 520 KPK).

Jak wynika z doświadczeń praktyki notarialnej¹³, w przypadku dokonywania przez proboszcza parafii czynności prawnej w imieniu parafii niezbędne jest przedstawienie przez niego dekretu o nominacji na proboszcza (lub odpowiednio administratora parafii) opatrzonego podpisem i pieczęcią biskupa diecezjalnego. Obok wykazania samego formalnego uprawnienia do reprezentowania parafii, niezbędne jest wykazanie, że dana osoba działa jako proboszcz parafii na jej rzecz. W tym celu stosuje się wydawane przez kurie diecezjalne zaświadczenia stwierdzające, że dana osoba jako proboszcz parafii jest upoważniona do dokonywania czynności prawnych w imieniu parafii¹⁴.

Zgodnie z art. 14 ustawy o stosunku państwa do kościoła katolickiego władza kościelna (organ właściwej kościelnej osoby prawnej) zobowiązana jest powiadomić organ administracji państwowej (w przypadku parafii będzie to wojewoda) o powołaniu i odwołaniu osoby sprawującej funkcję organu osoby prawnej. Dlatego też zaświadczenie o tym, czy dana osoba reprezentuje czy też nie właściwą parafię może wydać także ten organ administracji państwowej.

---

¹³ Jak w zasadzie powszechnie wiadomo czynności prawne dokonywane w formie aktu notarialnego należą z reguły do tych najdonioślejszych dla obrotu prawnego, w tym także i dla interesów stron takiej czynności. Stąd też praktyka notarialna ma nie dające się przecenić znaczenie dla wypracowania przejrzystego modelu reprezentacji kościelnych osób prawnych.

¹⁴ W. Chmiel, *Obrót nieruchomościami przez parafię rzymskokatolicką*, „Rejent” 2000, nr 6(110), s. 19.

Art. 11 ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego stanowi, że kościelna osoba prawna nie odpowiada za zobowiązania innej kościelnej osoby prawnej. W świetle prawa polskiego posiadają więc kościelne osoby prawne samodzielność majątkową, z zachowaniem jednakże zasady jedności praw majątkowych przysługujących Biskupowi Rzymskiemu¹⁵.

Według kan. 1273 KPK Biskup Rzymski jest najwyższym zarządcą i szafarzem wszystkich dóbr kościelnych. Bezpośredni zarząd dobrem kościelnym należy natomiast do tego, kto bezpośrednio kieruje osobą, do której dobra należą (kan. 1279 § 1 KPK). Jednocześnie zarząd ten odbywa się pod nadzorem ordynariusza, który sprawuje ten nadzór w odniesieniu do wszystkich dóbr należących do podległych mu publicznych osób prawnych (kan. 1276 § 1 KPK). W myśl regulacji kan. 1821 § 1 KPK, nieważne są czynności dokonane z przekroczeniem granic i sposobu zwykłego zarządzania, o ile zarządca nie uzyskał wcześniej upoważnienia ordynariusza. Regulacji tej odpowiada kan. 1291 KPK, który dla ważnej alienacji dóbr stanowiących stały prawnie nabyty majątek publicznej osoby prawnej, które wartość przekracza określoną w prawie sumę, wymaga zezwolenia kompetentnej władzy.

Ciekawy problem dostrzega W. Chmiel stawiając pytanie, czy ogólnie określone uprawnienia administratora parafii do zbycia (alienacji) nieruchomości parafialnej w dekreście o nominacji wyklucza konieczność żądania zgody na konkretną sprzedaż¹⁶. Jednocześnie udziela on odpowiedzi przeczącej na tak postawione pytanie. Skoro bowiem nawet proboszcz, jako zgodnie z kan. 532 KPK organ najpełniej uprawniony do reprezentowania

---

¹⁵ R. Szytk, *Kościół i związki wyznaniowe jako podmioty czynności prawnych w praktyce notarialnej (cz. II)*, „Rejten”t 2005, nr 2(166), s. 86.

¹⁶ W. Chmiel, dz. cyt., s. 22.

parafii, zobowiązany jest do uzyskiwania zgody przed dokonaniem każdej kolejnej czynności rozporządzającej, to tym bardziej zgoda taka niezbędna jest w przypadku kiedy czynności takiej dokonuje administrator parafii.

Powstaje pytanie o charakter zgody biskupa dla dokonania czynności rozporządzające przez proboszcza w świetle art. 11 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego.

Zdaniem części doktryny zgoda taka jest bezprzedmiotowa, ponieważ własność jako bezwzględne prawo podmiotowe przynależy parafii, której własnym organem jest proboszcz i to on reprezentuje parafię na zewnątrz. Ostatecznie to właściwa władza kościelna podejmie decyzję, zgodnie z kan. 1296 KPK/83 czy i jaką skargę, a także przeciwko komu, należy wnieść w celu ochrony praw Kościoła. Osoba prawna nie odpowiada bowiem za czynności nieważnie podjęte przez swoich zarządców, chyba że odniosła z takiego działania korzyść. Ponosi zaś odpowiedzialność za czynności niezgodne z prawem, choć ważnie przez administratorów podjęte, z zachowaniem prawa do skargi lub rekursu przeciw zarządom, którzy wyrządzili jej szkody (kan. 1281 § 3 KPK)¹⁷.

W przypadku kościołów i innych związków wyznaniowych, których status regulowany jest ustawami indywidualnymi, w tym także w przypadku Kościoła katolickiego, którego sytuację prawną reguluje także Konkordat, brak jest w zdecydowanej większości przypadków ustawowego określenia zasad działania osób prawnych, a równocześnie brak jest jednoznacznego odeśłania w tym względzie do prawa wewnętrznego danego kościoła czy związku wyznaniowego. Ten stan prawy rodzi pytanie, czy można w sposób generalny, a jeżeli tak to jakim zakresie uznać

---

¹⁷ W. Chmiel, *Obrót nieruchomościami przez parafię...*, s. 23.

skuteczność prawa wewnętrznemu związkowi wyznaniowego w odniesieniu do określania zasad działania osób prawnych kościołów i innych związków wyznaniowych w obrocie cywilnoprawnym.¹⁸

W wyroku z 27 lipca 2000 r., IV CKN 88/00 Sąd Najwyższy przyjął, że uznana w art. 2 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, autonomia Kościoła katolickiego oznacza m.in. pozostawienie temu Kościołowi swobody ustanawiania reguł zachowania osób prawnych, które należą do jego struktury, a także stwierdził, że punkt odniesienia przy rozstrzygnięciu tych kwestii w prawie polskim powinien stanowić Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. W konkluzji Sąd Najwyższy oddalił kasację uznając, że „zawarcie umowy kredytu przez parafię bez zezwolenia właściwego biskupa diecezjalnego jest sprzeczne z prawem określającym sposób działania parafii jako kościelnej osoby prawnej i prowadzi do nieważności czynności prawnej.”

Wśród głosów akceptujących pogląd Sądu Najwyższego ugruntowało się stanowisko, że w art. 2 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, określającej sytuację prawną Kościoła katolickiego państwo zobowiązało się do respektowania przepisów prawa kanonicznego w zakresie zarządzania przez Kościół własnymi sprawami, a to z kolei oznacza, że wyraziło zgodę na przeniesienie skutków prawnych nadanych przez normy prawa kanonicznego do porządku prawa państwowego. Takie spostrzeżenie pozwoliło z kolei uznać prawo kanoniczne za „właściwe przepisy”, o których stanowi art. 35 KC, w odniesieniu do kościelnych osób prawnych.

---

¹⁸ M. Strzałka, *Skuteczność norm prawa kanonicznego w zakresie reprezentacji kościelnych osób prawnych w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, w: K. Krasowski, M. Materniak-Pawłowska, M. Stanulewicz (red.), *Prawo państwowe a prawo wewnętrzne związków wyznaniowych. Pamięnik VII Zjazdu Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego*, Gniezno 11-12 IX 2010, Poznań 2010, s. 217.

Według poglądu najdalej idącego, prawo kanoniczne, w zakresie sposobu reprezentacji jest jedynym właściwym miernikiem dla oceny prawnej zachowań osób pełniących zgodnie z prawem kanonicznym określone funkcje w Kościele. A zatem prawo cywilne akceptuje jedynie kanoniczno prawny skutek nieważności czynności prawnej, a ustawa wyznaniowa (art. 2 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego) nadaje jedynie temu skutkowi sankcje cywilnoprawne¹⁹.

Odmienne niż w wyroku z dnia 27 lipca 2000 r. orzekł Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 24 marca 2004 r., IV CK 108/03, przy czym słowo odmienne ma tutaj znaczenie szczególne, z uwagi na fakt, że oba wyroki zapadły na gruncie bardzo zbliżonych stanów faktycznych.

Sąd Najwyższy oddalając kasację uznał ważność dokonanej czynności prawnej pożyczki, negując tym samym konieczność zachowania wymogów stawianych przez prawo kanoniczne dla uznania ważności czynności prawnej dokonanej przez proboszcza jako reprezentanta parafii. W szczególności Sąd odrzucił akceptowany wcześniej pogląd wskazujący na art. 2 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, jako źródło recepcji prawa kanonicznego do państwowego porządku prawnego. Tym razem Sąd Najwyższy w art. 2 ustawą o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, dostrzegł jedynie deklarację autonomii i niezależności państwa oraz Kościołów. Zdaniem Sądu z przepisu tego nie sposób wywodzić skutków prawnych dalej idących, jak tylko te, że „państwo nie jest uprawnione do regulowania spraw wiary, a prawo kanoniczne nie wywiera bezpośrednich skutków w sferze państwowego porządku prawnego”. Skuteczność prawną w porządku krajowym prawo kanoniczne może

---

¹⁹ B. Rakoczy, Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 27 lipca 2000 r. (IV CKN 88/00), OSP 2003, z. 9, s. 492-495.

uzyskać dopiero wówczas, kiedy państwo wyrazi taką wolę w umowie międzynarodowej bądź ustawie²⁰.

Zdaniem Sądu Najwyższego państwo wyraziło taką wolę w przepisach art. 35, 38 i 39 KC.

Wychodząc od normy zawartej w art. 38 KC, zgodnie z którą osoba prawna działa przez swoje organy w sposób przewidziany w ustawie i opartym na niej statucie, Sąd Najwyższy wskazuje, że ważność umowy zawartej przez osobę działającą jako organ osoby prawnej jest uzależniona od tego, aby osoba działająca była rzeczywiście powołana do pełnienia funkcji organu i aby zawarta przez nią umowa mieściła się w zakresie umocowania tego organu do reprezentowania osoby prawnej. Organy osoby prawnej, sposób ich obsadzania i zakres ich kompetencji, w szczególności umocowanie danego organu do reprezentowania osoby prawnej oraz granice tego umocowania, określają przede wszystkim przepisy właściwej ustawy, poza tym, w wypadkach i w zakresie w przepisach tych przewidzianych - statut osoby prawnej (art. 35 KC). Ustanowione jednak w ustawie lub statucie ograniczenia dotyczące podjęcia określonej czynności prawnej przez organ powołany do reprezentowania osoby prawnej ograniczają zakres umocowania tego organu, czyli stanowią przesłankę ważności wspomnianej czynności prawnej, jedynie wtedy, gdy wynika to wyraźnie z ustawy. W przeciwnym razie naruszenie omawianego ograniczenia nie wpływa na ważność czynności prawnej, lecz może jedynie uzasadniać określone sankcje w stosunku do członków organu, którzy dopuścili się naruszenia²¹.

---

²⁰ M. Krzemiński, *Znaczenie prawa kanonicznego ...*, s. 28-29.

²¹ Por. B. Rakoczy, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2004 r. IV CK 108/03*, „Rejent” 2005, nr 11(175), s. 136.

Jak zauważa Sąd Najwyższy, przyznanie w art. 7 ust. 1 pkt. 5 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, osobowości prawnej parafiom nastąpiło w zasadzie przez uznanie ich osobowości prawnej wynikającej z prawa kanonicznego, z pewnymi modyfikacjami, w szczególności tą, że parafia utworzona po wejściu w życie ustawy nabywała, zgodnie z art. 13 ust. 1, osobowość prawną dopiero z chwilą powiadomienia właściwego organu administracji państwowej o jej utworzeniu przez władzę kościelną; parafii już istniejących dotyczy art. 72. Podobnie, wskazanie w art. 7 ust. 3 pkt 5 jako organu parafii proboszcza oznaczało respektowanie powołania na tę funkcję dokonanego zgodnie z przepisami prawa kanonicznego²². Niewątpliwe przy tym było objęcie kompetencją proboszcza jako organu parafii umocowania do reprezentowania parafii na zewnątrz także w stosunkach majątkowych. Wniosek taki potwierdzają w szczególności przepisy art. 11 i 52 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego; w pierwszym jest mowa o zobowiązaniach kościelnej osoby prawnej wobec osób trzecich, a w drugim m.in. o nabywaniu i zbywaniu przez nią praw majątkowych. Oba dotyczą również parafii, a ponieważ proboszcz jest w świetle omawianej ustawy jedynym organem parafii, uznanie go za jej organ musiało oznaczać objęcie jego kompetencją także umocowania do zaciągania zobowiązań wobec osób trzecich, nabywania od nich praw majątkowych oraz zbywania im tych praw. Wobec nieokreślenia w ustawie o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego zakresu, w jakim proboszcz jest umocowany do reprezentowania parafii w stosunkach majątkowych wobec osób trze-

---

²² A. Januchowski, *Prawo kanoniczne a reprezentacja osób prawnych Kościoła katolickiego – problem przedstawicielstwa ustawowego i pełnomocnictwa*, „Prawo Bankowe” 2008, nr 1, s. 84.

cich, należy także przyjąć, że ustawa ta uznała w tym względzie kompetencje proboszcza wynikające z prawa kanonicznego.

Według kan. 532 KPK 83, proboszcz z zachowaniem stosownych przepisów podejmuje w imieniu parafii wszystkie czynności prawne, jego kompetencja do reprezentowania parafii obejmuje zatem co do zasady umocowanie do dokonywania wszystkich czynności prawnych. Ta kompetencja jest jednak ograniczona przez niektóre kanony o tyle, o ile uzależniają one ważność dokonywanych w imieniu parafii czynności przekraczających granice i sposób zwyczajnego zarządzania od uprzedniego pisemnego upoważnienia biskupa diecezjalnego, a czynności o charakterze alienacji - od zezwolenia władz określonych w sposób przewidziany w kanonie 1292. To pierwsze uzależnienie wynika z dotyczącego także parafii kanonu 1281 § 1, a drugie z kanonu 1291, mającego z mocy kanonu 1295 zastosowanie w odniesieniu do wszelkich transakcji, na skutek których majątek kościelnej osoby prawnej może się znaleźć w gorszej sytuacji. Trafnie przy tym Sąd Apelacyjny wyjaśnił, że podstawą do wymagania dla dokonania danej czynności upoważnienia przewidzianego w kanonie 1281 § 1 jest, zgodnie z kanonem 1281 § 2, przynależność tej czynności do kategorii czynności przekraczających granice i sposób zwyczajnego zarządzania określonych w statucie lub stosownym akcie biskupa diecezjalnego, podstawą zaś do wymagania zezwolenia przewidzianego w kan. 1291 - przynależność danej czynności do grupy czynności mieszczących się w granicach oznaczonych w uchwale Konferencji Episkopatu²³.

---

²³ A. Januchowski, *Prawo kanoniczne a reprezentacja osób prawnych Kościoła katolickiego – problem przedstawicielstwa ustawowego i pełnomocnictwa*, „Prawo Bankowe” 2008, nr 1, s. 87-88.

Problem skuteczności kanoniczno-prawnych ograniczeń zakresu uprawnień osób reprezentujących kościelne osoby prawne powrócił w sprawie zakończonej pojęciem przez Sąd Najwyższy uchwałą z 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08²⁴.

W uchwale tej Sąd Najwyższy uznał, że „uregulowanie ustroju kościelnego stowarzyszenia publicznego i sposobu jego działania przez swoje organy - ustawodawca - tak jak w przypadku innych kościelnych osób prawnych - pozostawił prawu kanonicznemu”. Tym razem Sąd Najwyższy za „właściwe przepisy”, które zgodnie z art. 35 i 38 KC regulują powstanie, ustrój i ustanie uznał w ogólności przepisy prawa kanonicznego, zaś oceniając ich znaczenie w kontekście art. 35 KC przyznał im rangę „statutów”. Uznając zatem co do zasady recepcję prawa kanonicznego do prawa polskiego, właśnie na podstawie art. 35 KC, Sąd Najwyższy dokonał w konsekwencji oceny dokonanej czynności prawnej sprzedaży nieruchomości stowarzyszenia publicznego bez wymaganej zgody Stolicy Apostolskiej, jako naruszającej postanowienia statutu w rozumieniu art. 35 KC. Odmiennie jednak niż w poprzednich judykatach, Sąd Najwyższy dokonał oceny prawnej obowiązku uzyskania zgody na alienację zawartego w kan. 1291-1292 KPK 83, uszczegółowionego postanowieniami dekretu KEP. Zdaniem składu orzekającego „sprzedaż nieruchomości przez kościelną osobę prawną osobie świeckiej, bez wymaganego w prawie kanonicznym zezwolenia właściwej władzy kościelnej, stanowi czynność prawną niezupełną (art. 63 KC)”. Oznacza to, że czynność prawna dokonana bez zgody osoby trzeciej, do czasu złożenia przez nią stosownego oświadczenia woli nie wywołuje skutków prawnych. Mamy zatem do czynienia z tzw. bezskutecznością zawieszoną. Czynność

---

²⁴ OSP 2010, z. 2, s. 114-120.

nie wywołuje jeszcze skutków, ale w razie potwierdzenia będzie wywoływała te skutki od chwili złożenia oświadczeń woli przez strony. W tym okresie nie jest dopuszczalne ustalenie nieważności czynności²⁵.

W doktrynie, uchwała Sądu Najwyższego z 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08 nie zyskała powszechnego uznania. W szczególności podkreślano, że uznanie przez prawo polskie norm prawa kanonicznego dokonuje się jedynie w zakresie tworzenia kościelnych jednostek organizacyjnych, nabywania przez nie osobowości prawnej oraz powoływania ich organów. Uznanie natomiast recepcji prawa kanonicznego w szerszym zakresie niż wynika to z powszechnie obowiązujących przepisów prawa polskiego stanowi nieprawidłową wykładnię prawa, w szczególności z uwagi na naruszenie zasady *exceptiones non sunt extendae*²⁶. Skoro zaś prawo polskie nie dokonuje uznania prawa kanonicznego w zakresie w jakim reguluje ono zasady reprezentacji kościelnych osób prawnych.

Podczas gdy instytucje kościelne nie mogą wymawiać się nieznaną prawu obowiązującego w państwie, to instytucje państwowe nie tylko nie mają obowiązku znać prawa kościelnego, ale nie wolno im kierować się nim, gdyż podstawą ich kompetencji i działania jest wyłącznie obowiązujące prawo państwowe²⁷.

Zagadnienie reprezentacji kościelnych osób prawnych na gruncie prawa państwowego pozostaje uregulowane w sposób

---

²⁵ E. Gniewek, *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2010, art. 63, teza 8.

²⁶ Tak m.in., J. Kuźmicka-Sulkowska i P. Machnicki w głosie do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08, OSP 2010, z. 2, s. 120-126; A. Januchowski, Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08, OSP 2010, z. 2, s. 127-132.

²⁷ R. Sobański, *Prawo kanoniczne a krajowy porządek prawny*, PiP 1999, z. 6, s. 15.

niepełny, rodzący ciągle wątpliwości interpretacyjne, a nawet godzące w zasadę pewności obrotu.

Nie może uzyskać akceptacji w szczególności pogląd, o dopuszczalności stosowania przepisów prawa kanonicznego regulujących zasady reprezentacji kościelnych osób prawnych, na ogólnej podstawie art. 5 Konkordatu czy też art. 2 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego.

Konsekwentnie (choć wbrew niektórym zapatrywaniom Sądu Najwyższego) należy przyjmować stanowisko, zgodnie z którym prawo wewnętrzne kościołów i związków wyznaniowych może uzyskać skuteczność w krajowym porządku prawnym o tyle, o ile odesłanie takie konstruuje bezpośrednio przepis szczególny, czy to wskazując bezpośrednio przepisy prawa wewnętrznego jakie należy stosować, czy też tworząc jedynie blankietowe normy odsyłające w sposób ogólny do prawa wewnętrznego kościoła lub związku wyznaniowego²⁸.

Dopuszczyć należy także możliwość, w której zastosowanie wewnętrznych norm prawa kościoła lub związku wyznaniowego wynikać będzie z przepisu, który wprowadzie wyraźnego odwołania do tego prawa nie wprowadza, ale odwołanie takie stanowiłoby jedyną możliwość rekonstrukcji norm zawartych w przepisach prawa polskiego. Skoro bowiem takie przepisy zostały pozostawione przez ustawodawcę celowo jako „niekompletne” (a pogląd odmienny trudno przyjąć zważywszy na teorię racjonalności ustawodawcy), to należy opowiedzieć się właśnie za dorozumianym dopuszczeniem przez ustawodawcę stosowa-

---

²⁸ A. Januchowski, *Wybrane zagadnienia związane z reprezentacją parafii ...*, s. 222-223.

nia norm prawa wewnętrznego kościołów i związków wyznaniowych²⁹.

REPRESENTATION OF CATHOLIC CHURCH LEGAL ENTITIES IN CONDUCTING LEGAL ACTIVITIES

SUMMARY

The article focuses on the problem of representation of the Catholic Church legal entities in conducting legal actions. The authors present the canon law and state law acts regulating the organization of Catholic Church legal entities and different ways of their representation. The main purpose of the article is to explain the idea of reception of canon law to the civil law as a foundation for recognition of the principles of representation Church legal entities by state authorities. Consequently, the authors try to present the main directions of the Supreme Court decisions regarding the issue of representation of Church legal entities, especially the impact of improper representation on the validity of legal actions. Finally, there are numerous quotations of different scholars regarding the effectiveness of the internal Church legal actions in the civil law sphere. This serves the authors of the article to show the possible directions of law development to protect the market participants conducting legal activities with Catholic Church legal entities.

---

²⁹ P. Stanisław, *Proboszcz jako reprezentant parafii rzymskokatolickiej w stosunkach cywilnoprawnych*, w: K. Krasowski, M. Materniak-Pawłowska, M. Stanulewicz (red.), *Prawo państwowe a prawo wewnętrzne związków wyznaniowych. Pamiętnik VII Zjazdu Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego*, Gniezno 11-12 IX 2010, Poznań 2010, s. 199.

Słowa kluczowe: kościelne osoby prawne, reprezentacja osób prawnych, ważność czynności prawnej, recepcja prawa kanonicznego w prawie państwowym

Key words: church legal entities, representation of legal entities, validity of legal act, reception of canon law to civil law